

УДК [351:796](477)

О. А. Моргунов

МІСЦЕ СПОРТИВНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Визначено поняття публічного та приватного права, акцентовано увагу на необхідності поділу права на публічне та приватне. У системі ж публічного права виділено спортивне право і визначено його місце в системі особливого адміністративного права України.

З моменту проголошення незалежності Україна вийшла на такий етап розвитку, який характеризується появою нових відносин, що потребують правового регулювання. Зміни в суспільному житті не могли не торкнутися й відносин, які виникають у сфері фізичної культури і спорту. У зв'язку з цим у юридичній науці з'являються думки щодо появи такої галузі права, як спортивне право. Цієї точки зору дотримуються такі вчені, як Г. Ю. Бордюгова, С. С. Забара, С. С. Алексєєв. Займаючись дослідженням цієї галузі права, вони намагаються знайти йому місце в сучасній системі права, проте жоден із названих науковців не розглядає питання щодо віднесення спортивного права до публічного права. Тому *метою цієї статті* є обґрунтування позиції щодо віднесення спортивного права до системи публічного права і визначення його місця в ньому. Для досягнення названої мети необхідно вирішити ряд взаємопов'язаних завдань, зокрема: з'ясувати сутність публічного та приватного права та довести можливість віднесення спортивного права до однієї з цих систем.

У першу чергу слід почати з аналізу категорії система права. У правовій літературі під нею розуміють внутрішню побудову права, яка відповідає характеру суспільних відносин, що ним

регулюються [1]. Можна сказати, що система права впорядковує всі норми права, які існують у суспільстві, та розподіляє їх за певними напрямками, формулюючи тим самим структуру системи права, яка є об'єктивно існуючою внутрішньою побудовою права відповідної держави [2, с. 50]. Нині найбільш поширеною є думка, що система вітчизняного права складається з норм, інститутів та галузей права, а предмет і метод правового регулювання є основними критеріями відмежування галузей права. Названий підхід до диференціації галузей права виник у радянський період існування вітчизняного права і, на наш погляд, вже не задовольняє потреби ані правової науки, ані правозастосовної практики. Це пов'язано, зокрема, з тим, що на підставі предмета та метода правового регулювання неможливо здійснити виділення приватного та публічного права. У зв'язку з цим цікавим, а подекуди і необхідним є вивчення досвіду країн Західної Європи у цій сфері, для яких є характерним чітке розмежування приватного та публічного права. Принагідно відзначимо, що подібний підхід до побудови системи права був властивий також і для російської правової науки до революційного періоду, представники якої намагалися відстоювати цю ідею аж до часу повного утвердження радянської влади. Так, наприклад, Б. Б. Черепахін зазначав, що поділ права на приватне та публічне зберігає своє значення для будь-якого суспільства, у тому числі і для радянського. Факт співіснування в радянській правовій системі двох основних типів правового регулювання, на його погляд, був безсумнівний, всупереч навіть тому, що публічно-правові інтереси превалювали над приватно-правовими, звужуючи таким чином їх сферу. Проте зовсім іншої точки зору дотримувався В. І. Ленін, який у своєму листі до Д. І. Курського вказував: «Мы ничего «частного» не признаем, для нас все в области хозяйства есть публично-правовое, а не частное» [3]. Тобто радянська влада відкидала можливість поділу права на публічне та приватне. На думку Ю. Мазуренка, у радянському праві, де превалював колективний інтерес над індивідуальним, не могло бути такого протиставлення приватного інтересу публічному, як у праві буржуазних країн [4, с. 33]. Такі намагання радянської влади і радянських вчених створити власну систему права, яка відрізнялася б від буржуазного права, призвели до того, що в 1939 р. М. Аржанов вперше запропонував здійснювати поділ радянського права на галузі залежно від предмета правового регулювання [5]. Пізніше ця концепція була вдосконалена за рахунок включення до неї категорії «метод правового регулювання», який пропонувалося визнати додатковим критерієм диференціації радянського права [6, с. 10–11]. Все це свідчить про те,

що поділ права за радянських часів відбувався не з метою створення такої системи, яка відповідала б реаліям суспільного життя, а такої, яка б відрізняла радянське право від буржуазного права. І цей підхід настільки вкорінився в думках багатьох вітчизняних вчених, що деякі з них навіть публічне та приватне право розглядають через призму предмета та метода правового регулювання.

Прикладом цьому може слугувати визначення публічного та приватного права, запропоноване О. Ф. Скакун, яка під публічним правом розуміє підсистему права, що регулює державні, міждержавні та суспільні відносини. Приватне ж право, на її думку, є підсистемою права, яка регулює майново-вартісні відносини та особисті немайнові відносини, які виникають із приводу духовних благ і пов'язані з особистістю їх учасників. Предметом правового регулювання публічного права, за ствердженням ученої, є сфера «державних справ»: сфера влаштування і діяльності держави як публічної влади, всіх публічних інститутів, апарату держави, адміністративних відносин, державної служби, кримінального переслідування та відповідальності, принципів, норм та інститутів міждержавних відносин і міжнародних організацій і т. ін. У приватному ж праві предметом правового регулювання називається сфера «приватних справ»: сфера статусу вільної особистості, приватної власності, вільних договірних відносин, спадкування, вільне переміщення товарів, послуг і фінансових коштів і т. ін. Публічному праву притаманний імперативний метод, а приватному – диспозитивний [7, с. 263–264]. Таке тлумачення публічного та приватного права є неприйнятним для західноєвропейської правової науки.

Так, наприклад, у Німеччині існує три теорії поділу права на публічне та приватне, серед яких:

1. Теорія субординації (Subordinationstheorie). Її застосовують у тому випадку, коли має бути вирішена правова природа дії органу влади або правового спору між державою та громадянином. Теорія субординації спрямована на правовідносини, які складаються між учасниками спору і застосовується лише в тому випадку, коли стикаються держава і громадянин.

2. Теорія переважного права (Sonderechtstheorie). Відповідно до цієї теорії правові приписи належать до публічного права, коли вони у кожному можливому випадку застосування вповноважують чи зобов'язують носія публічних повноважень (державу в широкому розумінні) до певних дій. Інші правові приписи належать до приватного права. Ця теорія застосовується для розмежування правових приписів з метою визначення в них публічно-правової чи приватно-правової природи.

3. Теорія інтересу (Interessentheorie). Ця теорія є найстарішою, але на сьогодні вона не має практичного застосування. За нею усі правові акти, які слугують публічним інтересам, відносяться до публічного права. До приватного ж права належать правові акти, які задовольняють приватний інтерес (окремого громадянина). Ця теорія не має практичного застосування, оскільки на сьогодні багато правових приписів приватного права задовольняють публічний інтерес [8, с. 11–15].

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що теорія поділу права на публічне та приватне дозволяє більш чітко зрозуміти природу правовідносин, що є необхідною умовою успішного розвитку правової науки та правозастосування. Вона сприятиме також більш чіткому визначенню місця нових галузей права у системі вітчизняного права. Викладене має найбезпосередніше відношення також і до спортивного права, правова природа та місце якого у системі вітчизняного права ще й досі залишаються не з'ясованими. Так, наприклад, як зазначає Г. Ю. Бордюгова, спортивне право перебуває на стику багатьох галузей і включає в себе велику кількість елементів з інших галузей права [9]. Тобто автор дотримується позиції про існування спортивного права як комплексної галузі права, яку ми не можемо підтримати. Проте слід зазначити, що Г. Ю. Бордюгова в одній зі своїх статей звертала увагу на поділ права на публічне та приватне, зазначивши, що спортивному праву властиві ознаки як публічного, так і приватного права. Однак, схилившись до думки, що українська юридична наука не схвалює поділу системи права на приватне і публічне, вона визначила місце спортивного права шляхом його співставлення з суміжними галузями права національної правової системи та визначила критерії його відокремлення від них. У зв'язку з цим вона дійшла висновку, що спортивне право є комплексною галуззю права, яка має елементи конституційного, цивільного, трудового, міжнародного, адміністративного та кримінального права [10]. Проте, як зазначає Р. С. Мельник, складність групування галузей радянського права за предметом і методом правового регулювання породила визнання факту існування комплексних правових утворень, у межах яких, відповідно до радянської теорії права, неможливо було виділити «чисті» предмет та метод правового регулювання [4, с. 325]. Тобто поняття «комплексна галузь права» є ще одним штучним винаходом радянської правової науки з метою неприйняття буржуазної теорії поділу права на публічне та приватне. Використання радянської теорії відносно спортивного права не дає змоги зрозуміти правову природу правовідносин, які виникають у цій галузі, і правильно визначити її місце в системі права.

Таким чином, розглядаючи спортивне право через призму західноєвропейського поділу права, необхідно визнати, що норми, які регулюють спортивні відносини, мають як приватне, так і публічне спрямування. І це приводить до формування нових відокремлених галузей права в межах спортивного права. Подібного висновку дійшов німецький учений Р. Штобер, який досліджував не спортивне, а господарське право. Вивчаючи його сутність, він розділив господарське право на приватне господарське право (частина господарського права, яка стосується економіки), господарське кримінальне право (сукупність норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за господарські злочини) та господарське адміністративне право [11, с. 13].

Отже, спортивне право також можна поділити на спортивне приватне право (сукупність норм, які регулюють майнові відносини у сфері спорту між громадянами та юридичними особами, а також між юридичними особами), спортивне міжнародне право (сукупність норм, які регулюють відносини з приводу підготовки, організації та проведення різних спортивних міжнародних заходів) та спортивне адміністративне право, яке пропонуємо розглянути більш детально.

У першу чергу слід дати визначення адміністративного права, під яким розуміють галузь публічного права, яка регулює відносини між публічною адміністрацією та приватними особами, а також відносини, що складаються всередині публічної адміністрації, і відносини між публічною адміністрацією та іншими суб'єктами публічного права. Тобто норми адміністративного права визначають способи та межі функціонування публічної адміністрації [4, с. 327]. Увесь комплекс адміністративно-правових норм зосереджений у Загальному та Особливому адміністративному праві. До Загального адміністративного права відносять норми (у тому числі правові принципи), що діють у всіх сферах організації і функціонування публічної адміністрації. Воно об'єднує найбільш типове, загальне в правовому регулюванні зазначеної сфери [12, с. 127]. Особливе адміністративне право має будуватися, зважаючи на перелік обов'язків (функцій) публічної адміністрації. Порядок реалізації кожної з таких функцій, а відповідно регулювання відносин, що будуть виникати в цій сфері між публічною адміністрацією та приватними особами всередині публічної адміністрації, а також між останньою та іншими суб'єктами публічного права, має здійснюватися за рахунок окремої підгалузі Особливого адміністративного права [4, с. 327–328]. Зазначимо, що і німецькі вчені дотримуються подібного підходу до визначення Особливого адміністративного права, яке включає в себе право відокремлених сфер діяльності управління (будівельне право, промислове

право, дорожнє право, поліцейське право і т. ін.) [13]. Тобто німецькі вчені всередині адміністративного права виділяють не підгалузі, а галузі права, і виходить, що Особливе адміністративне право виступає своєрідною оболонкою, яка об'єднує в собі норми, що регулюють різні напрями діяльності публічної адміністрації. Одним із таких напрямів є фізична культура і спорт, оскільки відповідно до ч. 4 ст. 49 Конституції України [14] держава дбає про розвиток цієї сфери. Вона виконує це завдання як через Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, яке відповідає за формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту [15], так і через органи місцевого самоврядування, оскільки згідно зі ст. 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [16] до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить управління закладами фізкультури і спорту, оздоровчими закладами, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними підлітковими закладами за місцем проживання, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення. Тобто можна зробити висновок, що органи місцевого самоврядування є відповідальними за розвиток закладів фізичної культури та спорту на підвідомчій їм території. Наявність цих положень у вищезазначених нормативних актах свідчить про відповідний напрям діяльності публічної адміністрації, який конкретизується в різних нормативно-правових актах, таких, як Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [17], Закон України «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» [18] та інших.

Таким чином, спортивне адміністративне право можна визначити як галузь права, яка регулює відносини між публічною адміністрацією та спортивними утвореннями різної форми власності, а також фізичними особами в галузі спорту.

Щодо місця спортивного права в системі права, то робимо висновок, що спортивне право є галуззю Особливого адміністративного права, яке є частиною публічного права.

Список літератури: 1. Гущина Н. А. Система права и система законодательства : Соотношение и некоторые перспективы развития / Н. А. Гущина // Правоведение. – 2003. – № 5. – С. 198–204. 2. Шульга А. М. Теория государства и права / А. М. Шульга. – Х. : Ун-т внутр. дел, 2000. – 131 с. 3. Попондопуло В. Ф. О частном и публичном праве / В. Ф. Попондопуло // Правоведение. – 1994. – № 5–6. – С. 53–54. 4. Мельник Р. С. Система адміністративного права України : монографія / Р. С. Мельник. – Х. : ХНУВС, 2010. – 398 с. 5. Аржанов М. О принципах построения системы советского социалистического права / М. Аржанов // Советское государство. – 1939. – № 3. – С. 26–35. 6. Алексеев С. С. Общие теоретические проблемы системы советского права / С. С. Алексеев. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1961. – 186 с. 7. Скакун О. Ф. Теорія держави

і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

8. Detterbeck Steffen. Allgemeines Verwaltungsrecht mit Verwaltungsprozessrecht / Steffen Detterbeck. – München : Verlag C. H. Beck München, 2006. – 612 s.

9. Бордюгова Г. Ю. Спортивне право як нова комплексна галузь права / Г. Ю. Бордюгова // Адвокат. – 2008. – № 8. – С. 13–15.

10. Бордюгова Г. Ю. Місце спортивного права в національній правовій системі / Г. Ю. Бордюгова // Право України. – 2009. – № 3. – С. 144–147.

11. Штобер Рольф. Хозяйственно-административное право. Основы и проблемы. Мировая экономика и внутренний рынок = Allgemeines Wirtschaftsverwaltungsrecht. Grundlagen des Wirtschaftsverfassungs- und Wirtschaftsverwaltungsrechts, des Wirtschafts- und Binnenmarktrechts / пер. с нем. ; Рольф Штобер. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 400 с.

12. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник у 2 т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юрид. думка, 2005– . – Т. 1. Загальна частина. – 2005. – 624 с.

13. § 5 Verwaltungsorganisation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uni-bamberg.de/fileadmin/uni/fakultaeten/sowi_professuren/oeffentliches_recht/LV_WS_08_09/OER_II_Bamberg_28.11.08_Teil_6.pdf.

14. Конституція України : від 28 черв/ 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

15. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України : указ Президента України від 8 квіт. 2011 р. № 410/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=410%2F2011>.

16. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

17. Про фізичну культуру і спорт : закон України від 24 груд. 1993 р. № 3808-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12>.

18. Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні : закон України від 14 верес. 2000 р. № 1954-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1954-14>.

Надійшла до редколегії 05.09.2011

Определены понятие публичного и частного права, акцентировано внимание на необходимости деления права на публичное и частное. В системе же публичного права выделено спортивное право и определено его место в системе особенного административного права Украины.

Definitions to the public law and private law are presented. Attention is stressed to the necessity of dividing law on public and private. Sport law is separated out within the system of public law and its place in the system of special administrative law of Ukraine is determined.